

105939

105939/8

Kort historikk om krigens folkerett

Av John Sand

I oldtiden og middelalderen spilte folkeretten en svært beskjeden rolle. Riktignok har vi kjennskap til avtaler mellom statsoverhoder på den tid, den eldste fredsavtale som er kjent og tydet er inngått mellom Ramses II og kong Hattushilish omkring 1270 f. Kr. Men professor Korff har opplyst at den aller eldste traktat stammer fra sumererne. I Babylon er også funnet alliansetraktater mellom Egypt og grenstraktater med Assyria. Når man på den tid holdt inngåtte avtaler hadde det sammenheng med at avtalebrudd ble betraktet som en religiøs krenkelse. Rettslige hensyn spilte ingen rolle.

I Manus' lovbok, flere hundre år før Kristus, finnes forbud som man vel må si er av rettslig natur. Lovboken forbyr å bære våpen skjult, å bruke forgiftede våpen og å angripe en sovende fiende.

Det regnes med at Moses var den første til å ta sendemenn i bruk. Han sendte flere menn til Edomitterkongen for å få tillatelse til at israelittene kunne passere over kongens område.

Allerde i oldtiden ble det utvekslet sendemenn mellom enkelte stater. Av religiøse hensyn ble gesandter betraktet som fredhellige. Historien kjenner bare et eksempel på at sendemenn er blitt drept. Det var spartanerne som kastet Gesandter fra kong Darius i en brønn.

Hos grekerne utviklet det seg - mellom de enkelte greske stater innbyrdes - visse antydninger til folkerett, først og fremst en forholdsvis mild krigsrett. Det var fastsatt at krig ikke måtte begynne uten krigserklæring, at de falne skulle begraves og at krigsfanger kunne kjøpes fri eller utveksles. Visse personer, gesandter, feltprester og herolder var ukrenkelige. Mellom enkelte greske stater ble det avsluttet traktater om deres statsborgeres rettsstilling under opphold i den fremmede stat. Selv fremmede av ikke gresk nasjonalitet ("barbarer") hadde en viss rettsbeskyttelse. Regelen om gesandters og edelig bekreftede traktaters ukrenkelighet gjaldt også for "barbarer".

Den første våpenstillstandsavtale som verden kjenner ble inngått 423 år f. Kr. Det er en avtale mellom Sparta og Aten. Avtalen skulle være i kraft et år. Denne avtaletid var den mest vanlige i førkristen tid. I år 1609 finner vi en avtale for 12 år. Våpenstillstandsavtaler ble sett på som forløpere til fred.

Under det romerske verdensherredømme lå forholdene dårlig tilrette for utvikling av folkerett i den betydning vi legger i ordet i dag. Den såkalte jus fetiale var ikke folkerett, men en art nasjonal religiøs sedvanerett som ble forestått av et særlig presteskap (fetialene). De ga visse formelle regler om samkvemmet med fremmede stater, bl.a. om krigserklæring og fredsslutning. Krig ble erklært på den måte at en lanse ble kastet over grensen inn i fiendens land.

Indirekte har romerne hatt en vesentlig betydning for utviklingen av den senere folkerett, gjennom utviklingen av romerretten, som senere har vært grunnleggende på nesten alle rettsområder. Selv moderne folkerett benytter i stor grad romerrettens terminologi.

Heller ikke i middelalderen ble det utviklet noen folkerett i egentlig forstand, men det kan vel sies at jordbunden for kommende folkerettsregler ble lagt i denne periode. Til tider utøvde Paven et virkelig politisk herredømme over de enkelte stater, deres folk og fyrster. Tilsynelatende skulle en slik maktfaktor som Paven virke fremmede på folkerettens utvikling og håndhevelse. Dette ble likevel ikke tilfelle. Man hadde hverken trang eller evne til å få innført faste regler for de mellomfolkelige forhold. Krigene på den tid - både mot de vantro og mellom de kristne innbyrdes - ble ført med stor rettsløshet og grusomhet.

Både i det 13. og 14. århundre var det var det nokså mange som skrev om krigsretten. Både teologer, filosofer og kanonister var med på det, bl.a. den berømte filosofen Thomas von Aquino (1225 - 1274) og den store kanonisten Heinrich von Susa. I den siste del av middelalderen var det også enkelte sivilister som skrev om krigsretten. Av de spørsmål som ble tatt opp var bl.a. Plikter noen å holde et løfte han har gitt fienden ?

De første virkelig betydelige forfattere av folkerettslitteratur er Albericus Gentilis (1552-1608) og den spanske lærde Franciskus Suarez (1548-1617) Gentilis var født og oppvokset i Italia. Han måtte rømme landet, fordi han var protestant. Han kom til England og ble professor i sivilrett ved universitetet i Oxford. Han ble berømt for to skrifter : "De legationibus libri tres" (om sendemanns-virksomhet) og "Commentationes de jure belli" (om krigsretten) Suarez ga bl.a. ut et skrift "Tractatus de legibus ac Deo legislatore" (Om lovene og om Gud som lovgiver.) Han fremholdt sterkt at det må være en lov mellom statene, fordi det eksisterer et samfund av stater.

Hugo Grotius (Hugo de Groot) ble fødd i Holland 10. april 1583. Han er blitt kalt "folkeretten"far" Men professor Holland hevder : "Det var ikke Grotius, Men Gentilis som tok de første skritt til å skape folkerett slik som vi har den i dag." Ettertiden har nemlig vist at Grotius i et av sine verk nærmest har plagiert Gentilis.

Grotius viste allerede i barneårene uvanlige evner. // år gammel begynte han på juridiske studier. På universitetet i Leyden kalte professorene han "adolecentem sine exemplo" (en ungdom som det ikke finnes maken til) 15 år gammel tok Grotius den juridiske doktorgrad. da han var 18 fikk han i oppdrag av generalstatene å skrive historien om den nederlandske frigjøring. Kort etter ble han generaladvokat i Holland. Etter at han ble fengslet på festningen Løwenstein, rømte han til Paris. Her skrev Grotius det verket som skulle gjøre ham så berømt : De jure belli ac pacis (Om retten i krig og fred) Senere ga han ut Mare liberum (Fritt hav) Etter dette fikk han tilbud fra en rekke land, også Norge, om å bli sendemann. Men han ventet tilbud fra sitt hjemland om en stilling der. Dette skjedde ikke, og i 1634 takket han ja til å bli svensk sendemann i Paris. Her ble han ut-satt for utrolige intriger av den hollandske sendemann. Grotius dro til Stockholm for å søke avskjed. Både Axel Oxenstierna og dronning Christina ville ha ham inn i riksrådet, men han sa nei. Han reiste tilbake til Holland. På hjemturen forliste han, ble syk og døde i Rostock 28. august 1645.

I mer enn hundre år Grotius's bok "Retten i krig og fred" som en folkerettsbok for Europa. Gustav Adolf hadde boken med i felten. Men på den katolske siden i tredve-årskrigen var ikke Grotius mye verd. Paven fordømte boken to år etter at den kom ut.

I ovennevnte verk la Grotius grunnlaget for en frigjøring av natur- og folkeretten fra den tidligere avhengighet av religionen. Han tok likevel ikke avstand fra religionen. Grotius hevdet at retten måtte hvile på et bredere grunnlag enn kristendommen, fordi den også måtte gjelde hedningene. Kilden måtte ligge i selve den menneskelige natur, hvor Gud hadde lagt ned en "samfunnsdrift" (appetitus societatis) som var rettens opprinnelse. Hans budskap om at det også overfor fienden gjaldt en evig og ubrytelig lov gjorde et meget sterkt inntrykk, forkynt som det ble under tredveårskrigen forferdelige redsler. Selv om Grotius tok til orde mot den grusomme krigføringen, sier han likevel at seierherren har rett til å drepe fangene eller gjøre dem til trelle. Grotius lærte også at det var tillatt å bruke ^{ty} under krig. Grotius innførte også begrepene rettferdig og urettferdig krig. Men denne delen av Grotius's lære falt snart bort. Likevel forsøkte sovjet-russiske jurister etter den annen verdenskrig å trekke dette fram ved å hevde at Tyskland måtte straffes ekstra strengt fordi de hadde ført en urettferdig krig.

Ordet folkerett har sitt opphav i det latinske *jus inter gentes*. Det var engelskmannen Ricard Zouchus, professor i romersk rett ved universitetet i Oxford, som brukte ordene i et skrift han ga ut i 1650 : "Juris et judicii fecialis sive inter gentes" osv. Få år senere tok tyskerne i bruk ordet *Völkerrecht*.

Den første rettslærde som ble utnevnt til professor i folkerett var Samuel Pufendorf (1632-94. I 1661 ble han professor i Heidelberg. Han ble også den første professor i folkerett i Norden. I 1668 ble han professor ved det nye universitet i Lund. Der ga han i 1672 ut "Juris naturæ et gentium libri 8 bind. "

Den tyske filosofen Leibnitz ga i 1693 ut verdens første traktatsamling (*Codex juris gentium diplomaticus*) Om betydningen av den uttaler professor Gjelsvik : "Vitskapen om den positive folkeretten kunde ikkje få rett vind i segla før det kom ut traktatsamlinger."

Nederlandereren Cornelius van Bynkershoek (1673-1743 var en av de mest kjente folkerettslærere i begynnelsen av 18. århundre. Han ga ikke ut noe samlet verk om hele folkeretten, men skrev bare om enkelte emner. Det mest kjente av skriftene hans er "De dominio maris" (Om "eiendomsretten " til havet. Det kom ut i 1702.

Den sveitsiske rettslærde Emmerich de Vattel (1714-67) var den som sterkest gikk imot Grotius's lære om at gift var et tillatt våpen. De Vattels berømte verk *Droit des gens* fikk stor betydning for neutralitetslæren. Tyskerne G.F. von Martens og Savigny var kjente folkerettslærde. Den førstnevnte for hans store traktatsamling "Recueil des principaux traites" (Göttingen 1791) Dansken, professor Martin Hubner, ble en kjent forkjemper for den væbnede neutralitet og hevdelsen av de neutrales rettigheter i sjøkrig.

Russeren F.F. von Martens er den egentlige opphavsmann til Haagkonferansene. Han ga en svært verdifull systematisk fremstilling av folkeretten.

Mens den eldre engelske folkerettsvitenskap - representert av Zouch, Bentham og Lorimer behandlet folkeretten ut fra virkelig internasjonale synspunkter, legger en nyere retning mere eller mindre rent nasjonale og egoistiske synspunkter til grunn. En utpreget representant for denne retning er Robert Phillimore i sine "commentaries upon international Law. Men professorene Westlake og Oppenheim synes å stå for et mer internasjonalt syn. Oppenheims 2 binds verk "International Law" er nok det mest ansette i den engelsktalende verden. Etter Oppenheims død i 1919 fortsatte professor Lauterpacht ved Oxford ajourføring og videre utgivelse av verket. De mest kjente folkerettsjurister i USA er Taylor, Garner og Hyde.

Jeg går nå over til å gi en kort omtale av den enorme betydning traktater har hatt for den folkerettslige utvikling.

Traktatene det her siktes til ble i stor utstrekning inngått i forbindelse med fredsslutningen etter de mange kriger. Ved freden i Westfalen i 1648, ved avslutningen av tredveårskrigen, ble det bl.a. inngått avtaler som fastslo statenes likereett - alle stater skulle ha samme rettsstilling uansett trosbekjennelse. Suverene stater skulle også ha anledning til å inngå allianser med hverandre og til å føre krig. Vedtaket om sanksjoner mot brudd på freden fikk aldri noen praktisk betydning.

Ved freden i Utrecht i 1713 ble det vedtatt den viktige regel for sjøkrigens vedkommende at under krig skal varer som tilhører motparten ikke kunne konfiskeres så lenge varen befinner seg på et nøytralt fartøy - "flagget dekker varen". Det ble også opprettet nøytralitetsforbund i 1780 mellom de nordiske land og Russland(I 1801 kom også Preussen med) Forbundene var rettet mot Storbritanias hensynsløse krigsførsel til sjøs, bl.a. mot de nøytrale staters handel.

Wienerkongressen, som markerte avslutningen på Napoleonskrigene, bragte utviklingen noen skritt videre. Det ble bl.a. vedtatt en konvensjon, datert 20.11.1815 som garanterer Sveits' nøytralitet. Dessuten ble bestemt at sendemenn skulle inndeles i tre klasser. Men ved en kongress i Aachen tre år senere det vedtatt fire klasser.

IV

Bare sendemenn i første klasse hadde krav på å bli tiltalt eksellense og dessuten hadde denne klasse rett til å la seg kjøre i vogn trukket av seks hester. Det viktigste fremskritt på Wienerkongressen var at slavehandelen på Afrika ble stemplet som stridende mot menneskelighetens grunnsetninger og den alminnelige moral.

Etter at Wienerkongressen var slutt 9. juni 1815 ble den såkalte "Hellige Alliance" dannet etter initiativ av Russlands keiser Alexander I. Overenskomsten som ble inngått mellom den russiske og østerrikske keiser og den preussiske konge p e r s o n l i g inneholdt overenskomst om at kontrahentene ville anvende de kristelige prinsipper på statenes forhold. Paven, sultanen av Tyrkia og den engelske kongen møtte ikke.

Fredskongressen i Paris 1856, ved avslutningen av Krimkrigen, vedtok en sjørettsdeklarasjon som ble undertegnet av 7 stater, og senere tiltrådt av alle viktige sjømakter. Av de viktigste regler som ble fastsatt i deklarasjonen var at kaperi ble forbudt. Det ble også vedtatt at nøytral last skulle være uangripelig selv om den befant seg på et handelsskip som tilhørte en av de krigførende. Dessuten ble det vedtatt regler angående blokade av fiendtlige kyster.

Den amerikanske borgerkrig førte senere til en "forbedring" av folkeretten. I 1863 ble det i USA publisert av myndighetene der "Instructions for the Government of the United States in Field." Instruksene var utarbeidet av professor Francis Lieber. De fikk atskillig betydning på fredskonferansen i Haag i 1899.

I 1864 ble den første Genevekonvensjon om beskyttelse av syke og sårede i felten vedtatt. Konvensjonen kom i stand etter initiativ av sveitseren Henri Dunant, som startet sine anstrengelser etter å ha vært vitne til det blodige slaget ved Solferino i 1859. Det var opprinnelig ni stater som undertegnet konvensjonen. En ny konvensjon - til avløsning av den gamle - ble vedtatt i 1906 og undertegnet av 35 stater. Etter sin ordlyd hadde konvensjonene gyldighet bare for landkrig, men prinsippene ble gjort gjeldende også for sjøkrig (Haag 1899) Genevekonvensjonene ble utvidet og revidert i 1929.

Da denne historikk bare går fram til 1945, blir ^{senere} revisjoner og tillegg ikke tatt med.

Det første forbud mot bruk av bestemte våpen ble vedtatt ved St. Petersburg-deklarasjonen 11.12. 1868, vedtatt av 17 stater. Det var bruken av bestemte prosjektiler som ble forbudt. Et slikt våpen ble brukt under den amerikanske borgerkrig, og USA har ikke ratifisert sistnevnte deklarasjon. USA har også etter den annen verdenskrig fremholdt at reglene i deklarasjonen er bindende folkerettslig ^{ikke} sedvanerett.

I 1899 ble det - etter initiativ fra den russiske tsar - sammenkalt en konferanse i Haag. Formålet var å utarbeide folkettslige regler. Konferansen er blitt kalt den første fredskonferanse i Haag. Tre konvensjoner og tre deklarasjoner ble vedtatt. Bl.a. ble bruken av dumdunkuler forbudt. Det var britene som introduserte og produserte dette prosjektilet ved et arsenal i Dum-Dum i Sør-India. Prosjektilet var utformet slik at det etterlot et stort traktformet sår. Anmerkning : For en ikke fagmann ser det eiendommelig ut at man skal opprettholde forbudet mot dumdunkuler, mens det ikke er forbudt å bruke M-16 rifler, "Puff the Magic Dragon" og flechettes" Dette er våpen som USA brukte i Vietnam-krigen. M16 riflen sender ut en kule som beveger seg med en hastighet på over 800 m i sekundet. Når slike kuler forlater en menneskekropp, river de med seg kilovis av muskel/fettvev. "Puff the Magic Dragon" sendte ut opptil 10.000 prosjektiler pr. minutt.)

Under den 2. fredskonferanse i Haag 1907 ble det vedtatt en rekke resolusjoner. Den viktigste er vel IV Haagkonvensjon av 1907 om landkrigens lover og sedvaner. Til denne konvensjonen ble det knyttet et såkalt landkrigsreglement. Reglementet gir regler om hvem som skal ansees krigførende, og også om hvem som skal ha status som krigsfanger. (Sosialistiske land har gjentatte ganger fremholdt at personer

som deltar i angrepskrig (war of aggression) ikke bør ha krav på krigsfangestatus. I 1974 ble satt fram et formelt forslag om dette av Nord-Vietnam.) Haagkonvensjonen og landkrigsreglementet er inntatt i Norsk Lovtidende ca. s. 500, årgang 1910.

Iflg. III Haagkonvensjon, art. 1 må en stat - før den åpner fiendtligheter mot en annen stat - enten 1) sende ut krigserklæring, eller 2) sende et ultimatum med betinget krigserklæring. "Her må det antas at plikten til å avgi krigserklæring først inntreffer når det er en virkelig ^{krig} folkerettslig forstand man har til hensikt å innlede" uttaler folkerettsjuristen Morten Ruud.

I Norges Grunnlov, § 26, fastslås det at det at kongen har rett til å begynne krig til landets forsvær. Dersom man skal ta Nygaardsvold-regjeringens påstand om at det siden 7. desember 1941 hadde hersket krigstilstand mellom Norge og Japan alvorlig, begikk altså Norge folkerettsbrudd ved å unnlate å varsle Japan om den forestående krig. Først etter en hemmelig kongelig res. av 6. juli 1945 erklærte Norge Japan krig. "Det regjeringen gjorde var faktisk å erklære krigstilstand for inntrådt med retroaktiv virkning" uttaler dr. juris Erik Colban. Han gir uttrykk for at Norges krigserklæring er i strid med grunnlovens § 26. Dr. Colban uttaler også :"-hvis ikke de rent økonomiske interesser hadde vært tilstede, så ville krigserklæringen aldri sett dagens lys." Det må her tilføyes at i et brev av 12. april 1942 til den britiske minister, Collier, ble han av norske eksilmyndigheter underrettet om at Norge ikke anså seg værende i krig med Japan.

I vårt århundre, ikke minst i perioden mellom de to verdenskriger, er det lagt ned mye arbeid på å forhindre fremtidige kriger. Da Folkeforbundets pakt trådte i kraft 10.1.20, trodde nok mange at nå hadde verden fått et organ som kunne hindre nye kriger. Forbundet gjorde utvilsomt en stor innsats for flyktninger, mot hvit slavehandel og for forbedring på det hygieniske område. Men de viktigste oppgaver, nedrustning og trygging av verdensfreden kunne Forbundet ikke løse. USA var aldri med i Folkeforbundet. Senatet nektet nemlig å gi samtykke til ratifikasjon av pakten. Sovjet Samveldet ble opptatt som medlem i 1934 og ekskludert som medlem i 1939 etter overfallet på Finland. Forbundet ble oppløst 19.4.46. I 1924 gjorde Folkeforbundet forsøk på å øke sin maktstilling, men på grunn av britenes negative holdning ble den såkalte Geneveprotokoll aldri satt i kraft.

I 1925 ble Locarno-avtalen vedtatt. Den angikk forholdet mellom Tyskland og nabostatene. Men etter at Frankrike og Sovjetunionen hadde inngått en allianse hevdet Tyskland at det var oppstått en helt ny situasjon og at landet derfor ikke lenger var bundet av avtalen.

Et dokument med ambisiøse mål var den såkalte Briand-Kellogg-paken som ble vedtatt i 1928. I pakten - som var svært kortfattet - forpliktet statene seg til i prinsippet å gi avkall på bruk av krig som middel til å fremme politiske mål. I en kommentar til pakten uttaler folkerettsjuristen Morten Ruud : " Pakten inneholder imidlertid ingen bestemmelser om sanksjoner som følge av brudd på denne plikt, og fremtrer derfor mer som en prinsipperklæring enn som aktiv rettsregel. At pakten ikke var tilstrekkelig til å hindre nye kriger, ble jo også relativt raskt konstatert."

Da mange synes å mene at repressalier er forbudt av folkeretten, nevner jeg at repressalier har generelt vært ansett som tillatt. Repressalier kan defineres som et reaksjonsmiddel som den part som har vært utsatt for en folkerettskrenkelse, kan benytte mot den stat som står ansvarlig for krenkelsen. Reaksjonen består da normalt i tiltak som ellers i seg selv ville være i strid med folkeretten. Professor Brings karakteriserer repressalier slik : "Den sedvaneraatslige rettighet att svara med samma mynt och lite därtill."

Etter folkerettslig sedvane må det være forholdsmessighet mellom den første krenkelsen og repressalien. Men absolutt likevekt kreves ikke. Den 18.2.48. dømte Nürnbergdomstolen den tyske generalen Ernst Dehner til 7 års fengsel for at han hadde beordret 100 partisaner hengt som repressalier i forbindelse med angrep på en jernbane. Når straffen ble såvidt mild har vel det sammenheng med at domstolen fastslo at "tilfangetatte tyske soldater var ofte utsatt for tortur og ble drept." Den tyske folkerettslærde professor Waltzog hevder at repressalie for repressalie er forbudt. Men jeg finner ingen engelske eller nordiske folkerettsjurister som deler hans oppfatning. Kl.18.17 den 14.11.40 angrep 500 Heinkel lll og Ju 88 den engelske byen Coventry. Ifølge den nøyaktige britiske historiker Ricard Collier ble minst 568 mennesker drept og over 1.200 såret. Fra britisk side har det vært hevdet at angrepet på bl.a. Dresden var en repressalie for tyskernes angrep på Coventry, men da engelske og amerikanske fly drepte rundt 350.000 mennesker (ifølge Dresdens byforvaltning) står man her overfor et sjeldent grovt folkerettsbrudd og ikke en repressalie.

Etter den annen verdenskrig har det - i forsøk på å bevise at Norge var faktisk krigførende også etter kapitulasjonen i 1940 - vært nevnt at Norge deltok i krigen med sin handelsflåte. Her må jeg henvise til Morten Ruud : "Innføring i krigens folkerett, side 161 :

"Som det fremgår av ovennevnte regler, kan handelsskip som ikke er omdannet til krigsskip ikke anses som lovlig krigførende." Side 162 uttaler Ruud : "Benyttes handelsskip til offensiv krigføring, må dette bli å anse som ulovlig svik." Uttalelser fra de svært kjente tyske folkeretts-professorer Strupp og Schlochauer bekrefter at Ruuds oppfatning er korrekt.

Etter folkeretten kan et handelsskip ombygges til krigsskip. Men etter reglene i VII Haagkonvensjon av 1907 må det ombyggede skip - for å kunne anses for lovlig krigførende - fylle en rekke betingelser. bl.a. må skipet tilhøre statens stridskrefter, og være direkte underlagt statens ansvar og kontroll. Skipet må også bære de ytre kjennetegn for krigsskip tilhørende vedkommende stat. Skipet må føre orlogsflagg. Videre må besetningen militær jurisdiksjon, dvs. militær kommando og disiplinærmyndighet. Skipets sjef må ha gyldig fullmakt til å føre kommandoen over skipet. En annen forpliktelse er at et omdannet krigsskip snarest mulig skal anmerkes på statens liste over sine krigsskip.

Selv om et handelsskip blir bevæpnet for selvforsvar taper det ikke sin karakter som handelsskip.

En internasjonal konferanse i Geneve vedtok 17. juni 1925 en protokoll om forbud mot bruk av giftige gasser og bakteriologiske våpen. Såvidt jeg vet var det i nord-Amerika at bakteriologiske midler først ble tatt i bruk. Dette skjedde på en meget utspekulert og brutal måte. Ulltepper eller kjøkkenutstyr infisert med koppesmitte ble solgt eller gitt bort til indianerne.

I USA's "Field manual" hevdes det at forurensing av vannkilder, f. eks. ved å plassere døde dyr der, er tillatt etter Folkeretten. (Anmerkning : I Vietnamkrigen tok USA i bruk brønnforgiftning som krigsmetode.) Englands største autoritet på folkerettens område, professor Lauterpach, har anført som et generelt utgangspunkt at bortsett fra de våpen som er forbudt, enten ved traktat eller sedvane, er alle eksisterende eller fremtidige midler til å drepe eller såre tillatt. Bruk av napalm er ikke forbudt. I årene 1943-45 slapp britiske og amerikanske flyvere 140 millioner kg napalm over Tyskland. (Anmerkning under Koreakrigen mer enn det dobbelte) Bruk av FAX-bomber er også tillatt. Dette er et våpen som er basert på trykkvirkningene av gasseksplisjon. Våpenet sprøyter ut en eksplosiv gass som antennes øyeblikkelig, og ofrene dør ved at lungene sprenges i stykker.

Reglene i krigens folkerett er utviklet med sikte på å regulere den klassiske krigssituasjon hvor uniformerte styrker kjemper mot hverandre. Under den

I Norges Lover pr. 9.april 1940 forekommer ordet f o l k e r e t t ~~bare to ganger~~.
ikke.

Under "oppgjøret" anførte statsadvokaten i Vest-Agder som aktor i en sak bl.a. :

"Det var først ved tyskernes kapitulasjon at Milorg ble mobilisert ... Medlemmene var av gode grunner ikke uniformerte, bar heller ikke kjennetegn og var avskåret fra å bære sine våpen åpent. De har følgelig ikke hatt rettigheter som soldater etter Landkriksreglementet art. 1."

Som kjent var det dommer Latza i "Polizei-Gericht Nord" som avsa de fleste dødsdommer vedrørende folkerettsstridige forhold. Han ble frikjent av Høyesterett. Dette er ensbetydende med en klar offisiell erkjennelse av at partisaner og sabotører ikke er "krigsmenn" rettslig sett. Uansett den sympati man kan ha for deres offervilje og nasjonalt pregede motiver er det ved Høyesteretts dom fastslått at de har forbrutt seg mot "krigens lover og sedvaner."

I tillegg har de handlet mot Kong Haakon og general Ruges appeller og retningslinjer trukket opp av regjeringen Nygaardsvold og Hjemmefronten. Dette fremgår av bl.a. følgende :

I "Opprop fra forsvarrets overkommando", inntatt i bl.a. Harstad Tidende onsdag 12.6.40 står det :

"Jeg gjentar min oppfordring til sivilbefolkningen om å unnlate slike handlinger som kan gi de tyske besettestropper anledning til repressalier."

I brev av 27. august 1942 fra Hjemmefronten til Trygve Lie personlig står bl.a. :

"Vi ber Dem gjøre alt det som står i Deres makt for å hindre terroristiske handlinger Det ville være ønskelig om London-kringkasteren igjen rettet en henstilling til det norske folk om ikke å foreta seg noe uoverlagt hvis eneste resultat er å føre ulykke over ens landsmenn."

Den 6. september 1942 talte Nygaardsvold over BBC og sa bl.a. :

"Under de rådende forhold retter jeg en inntrengende appell til alle om å avholde seg fra individuelle aksjoner som ikke tjener noen fornuftig hensikt... Regjeringen ber alle landsmenn holde fast ved den linje som hittil har vært fulgt, og å unngå enhver ubesindig opptreden, som bare vil bringe gode nordmenns liv og hele vår nasjonale sak i fare."

I brev fra Nygaardsvold til Hjemmefronten datert 1.mars 1944 heter det bl.a. :

"Både Kongen og Regjeringen har gang på gang advart mot den såkalte aktivistiske linje. Det samme er også uttallige ganger blitt gjort av Øksnevad....Det eneste vi kan gjøre er vel enda en gang å advare mot formålsløse og uoverveide sabotasjehandlingar."

I Jens Schives brev av 7. mars 1944 til Trygve Lie beklager Schive at kommunistene

"ikke engang har veket tilbake for en direkte forfalskning av general Ruges siste dagsordre."

Også lokalt kom det en rekke henstillinger fra kjente personer om å vise korrekt opptreden overfor okkupasjonsmakten. Således rykket ordføreren i Vardø (senere statsråd) Peder Holt inn en kunngjøring i avisen Finnmarken en "inntrengende og bestemt henstilling" om "ikke å begå handlinger som kan ..som kan sette et godt forhold mellom Wehrmacht og byen i fare."

At befolkningen på et okkupert område har absolutt plikt etter internasjonal lov til å avstå fra fiendtlige handlinger fremgår av folkerettsjuristen, h.r. ADVOKAT advokat Harald Holthe i en kronikk i Adresseavisen torsdag 18.4.40. Kronikken slutter slik :

"Internasjonal rett tilsier også at innenfor det besatte område bør enhver i ord og handling avholde seg fra direkte og indirekte fiendtlighet. Dette er en rettsplikt. (Advokatens understr.)

Forbrytelser mot besettestroppene eller deres eiendom hører inn under tysk krigsrett. Den okkuperende arme bærer sitt lands lover med seg."

Foranstående fremstilling har ikke som formål å være underholdende lesestoff. Den er derfor gitt en temmelig konsentrert form.

Redegjørelsen bygger i hovedsak på nedennevnte litteratur :

Oppenheim : International Law I-II

Strupp Schlochauer : Wörterbuch des Völkerrechts I-III

Nikolay Gjelsvik : Lærebok i folkerett

do. : Betenkning utarbeidet for Stortinget

Stortinget : Regjeringen og Hjemmefronten under krigen

Axel Møller : Fredens og krigens folkerett I-III

Fredrik Stang : Indledning til formueretten

H.G.F. Sundberg : Folkratt

Alfred ~~Alfred~~ von Verdross : Völkerrecht (Wien)

Frantz von Liszt do

Rikard Kleen : Kodificerad ordbok i krigets lagar

Erik Castren : The Present Law of War and Neutrality

Alfon Waltzog : Recht der Landkriegführung

Geheimrat von Gesken : Völkerrecht I-III

do do. Das gesandtschaftsrecht und die diplomatischen Verkehrs-
normen

Gisler : Kriegerische Besetzung fremden Staatsgebietes

Anton Maurer : Die völkerrechtliche Stellung der vom Feind besetzten Gebiete.

Justus Vericulator : Den norske kapitulasjon

Aftenposten, morgen, 20.2. og 25.2. 1948

Norsk Militært Tidsskrift 1976

Adresseavisen

Harald Sanvik : Krigsår med kompani Linge

Morten Ruud : Innføring i krigens folkerett